

Kálmán Orsolya - Előhegyi Dóra^[1]: Beszámoló a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának 25 éves évfordulója alkalmából szervezett konferenciáról (MJNY, 2023/2., 37-39. o.)

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara volt a házigazdája a "25 years of protecting languages - The past and the future of The European Charter for Regional or Minority Languages" elnevezésű konferenciának. Az angol munkanyelven folyó szimpóziumon olyan szakemberek vettek részt, akik a legtöbb tapasztalattal és legmélyebb tudással rendelkeznek a [Charta](#) témakörében, hiszen többen közülük jelenlegi vagy volt tagjai a COMEX-nek (Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages).

Az Európa Tanács [Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája](#) az egyetlen jogilag kötelező érvényű nemzetközi egyezmény, amely kizárólag a regionális és kisebbségi nyelvek védelmét és támogatását célozza. Jelenleg több mint 200 nyelvi közösség mintegy 80 nyelvére vonatkoznak a [Charta](#) előírásai. Célja, hogy elősegítse ezeknek a regionális vagy kisebbségi nyelveknek a fejlődését, és segítséget nyújtson az ilyen nyelveket beszélő embereknek abban, hogy használhassák a nyelvüket az iskolákban, munkahelyeken, médiában, bíróságokon, közigazgatásban, gazdasági és kulturális életben.

A kétnapos konferenciát Szabó Marcel alkotmánybíró, a rendezvénynek otthont adó egyetem Európajogi Tanszékének vezetője nyitotta meg. Az üdvözlőbeszéd után a vitaindító előadást Fernand de Varrenes, a Pretoria Egyetem Jogi Karának professzora, az Írország-Galway-i Nemzeti Egyetem adjunktusa tartotta meg, aki néhány hónapja még az Egyesült Nemzetek Szervezetének kisebbségi kérdésekkel foglalkozó különleges jelentéstevői megbízatását is betöltötte. A kisebbségek nemzetközi emberi jogainak egyik vezető szakemberének tartott professzor sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy az elmúlt három évtizedben a [Charta](#) hatékonyságát tekintve összességében visszalépés figyelhető meg. Rámutatott, hogy a dokumentum egy nagyon speciális környezetben született meg, ami nagyon kedvező volt az nyelvi jogok érvényesítése szempontjából. Napjaink milliója azonban már nem fordít, vagy inkább nem ezekre a jogokra fordítja a legnagyobb figyelmet, amit alátámaszt az is, hogy a [Chartát](#) ratifikáló tagállamok is hajlamosak elhanyagolni a vállalt kötelezettségeiket. A helyzetet súlyosbítja, hogy a [Charta](#) nem kikényszeríthető, az államokon múlik, hogy eleget tesznek-e a számukra tett ajánlásoknak. Az előadó szerint fontos kiemelni azt is, hogy a [Chartának](#) voltak pozitív hatásai is, és mindenki közös érdeke, hogy ezekből minél többet meg tapasztaljunk.

A következő előadást Jan de Groof, a College of Europe professzora, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem díszdoktora tartotta. A professzor - szoros együttműködésben a Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel - egy kutatást végez a [Charta](#) rendelkezéseinek érvényesüléséről az oktatásban, előadásában erről számolt be. Az előadó hangsúlyozta, hogy egy olyan pluralista világban élünk, amelynek fontos jellemzője a sokféleség és az inkluzivitás. Ennek fényében több érdekes és megosztó kérdést is felvetett a [Charta](#) jövőjével kapcsolatban, például azt is, hogy az Európába érkező bevándorlók által beszélt nyelveket is védje-e a dokumentum. Ez csak egy volt azon kérdések közül, amik a prezentáció után élénk beszélgetéshez, vitához vezettek.

Kardos Gábor (ELTE, a COMEX korábbi tagja) adott elő a regionális és kisebbségi nyelvek használatáról a bírósági eljárásokban. Kiemelte a nyelvhasználat szimbolikus jelentőségét az identitás kifejezésében és az egyenlőség megtestesítésében. Kritikája szerint a ratifikáció azon részei korlátozott értékűek, melyek lehetővé teszik, hogy csak egy bekezdést vagy részbekezdést válasszon az állam a kötelező érvényű részek közül. A professzor rendkívül érdekes betekintést nyújtott a COMEX munkájába, és további érdekes problémákat vetett fel, például azt, hogy sokan azért nem merik a kisebbségi nyelveket használni bírósági eljárásokban, mert úgy ítélik meg, hogy túl nagy a tét ahhoz, hogy a fordítások nehézségeivel is foglalkozni kelljen.

Egy rövid kávészünet után Vizi Balázs (tudományos tanácsadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet) előadásával folytatódott a konferencia. Előadása középpontjában a kisebbségi nyelvek használata és annak elősegítése állt a közigazgatási hatóságok és közszolgáltatások terén. Az előadó hangsúlyozta, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy számára érthető nyelven kommunikáljanak vele a hatóságok. Szemléletes példát hozott Romániából a Covid-19 járvány idejéről, amikor kérdésként vetődött fel, hogy szükséges-e magyarul (is) kommunikálni a járványügyi intézkedésekről. Az előadó rámutatott a fennálló problémákra is, melyek közül kiemelte a kétnyelvű hivatalok kérdését. Hangsúlyozta, hogy fordításra és tolmácsolásra ugyan sokszor van lehetőség, azonban ennek költségét

- 37/38 -

a kérelmezőnek kell megtérítenie, így nem mindenki juthat hozzá a szolgáltatáshoz. Emellett fontos kiemelni azt is, hogy a kisebbségi nyelvhasználók és a hivatalban dolgozók sokszor nem ugyanolyan szinten beszélnek az adott nyelvet, így könnyen előfordulhatnak félreértések, félrefordítások. Kicsit optimistább volt az előadó a közigazgatással kapcsolatos ügyintézés helyzetét illetően. Mivel ez egy formálisabban meghatározott terület, az online források adta lehetőségek kihasználása komoly alternatívát jelent. Ez mindkét félnek előnyösebb, hiszen az államnak kisebb költségei keletkeznek, viszont szélesebb körben hozzáférhetőek. Pozitív példaként hozta a fordítógépek (machine translation) használatát Olaszországból.

A soron következő előadó Robert Dunbar, az Edinburgh-i Egyetem professzora volt, aki a kisebbségi nyelvű média helyzetéről tartott előadást. Előadása elején kiemelte, hogy ez a terület rendkívül sokat változott a [Charta](#) szövegezése óta, így kíváncsi, hogy a [Charta](#) is lépést tudjon tartani a digitális fejlődéssel, és szükségszerű átvezetni a [Chartát](#) "az analóg világból a digitális világba". Rávilágított arra is, hogy a fiatalabb generáció kevésbé használja a [Chartában](#) előírt és a COMEX által rendszerint javasolt kisebbségi nyelven működő televíziós csatornákat, bár hozzátette, hogy ezek jelentősége a mai korban is megmaradt, különösen az idősebb korosztály körében. Konklúzióként megfogalmazta, hogy ez a terület folyamatos változásban van, nem egyszerű feladat előre jelezni a trendeket.

A következő előadó, Viola Heutger, az Arubai Egyetem volt rektora, a 14. cikk kapcsán a határon túli cserekapcsolatról tartott előadást. A téma kifejtése során rengeteg jól működő példát hozott az utóbbi évtizedekből, főként az oktatás területéről. Előadásában hangsúlyos szerepet kapott a "Kingdom of Mobility" elnevezésű program, amely a tengerentúli holland fennhatóságú területről segíti a felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatók mobilitását az ország egyes részei között. Előadása végén konklúzióként kiemelte, hogy a kétnyelvűség egyre fontosabbá válik a mai világban, emellett hangsúlyozta a fiatal generáció bevonását a folyamatokba.

A napot Lános Petra Lea előadása zárta, aki a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója és a COMEX magyar tagja. Előadása során a kisebbségi nyelvhasználat gazdasági és szociális aspektusait vette górcső alá. Kiemelte, hogy ezen területek jelennek meg leginkább a mindennapi kommunikációban. Az emberek szeretnek a saját nyelvükön megszólalni, úgy érzik magukat a leginkább komfortosan ezekben a hétköznapi szituációkban. Ehhez kapcsolódóan azonban fontos megállapítása volt az is, hogy azokon a területeken, ahol a kisebbségi nyelvhasználók vannak többségben, ott jellemzően felmerül az igény arra az államban többségi nyelvet beszélőkben is, hogy a kisebbségi nyelvet tanulják, használják, hiszen abban a mikrokörnyezetben a kisebbségi nyelv lesz a domináns.

A konferencia második napját Szalayné Sándor Erzsébet (egyetemi tanár, a Pécsi Tudományegyetem oktatója, nemzetiségi ombudsmanhelyettes, az Európa Tanács nemzetközi szakértője) nyitotta meg előadásával, amiben a [Charta](#) magyarországi implementációját mutatta be. Az előadás a magyar nemzetiségek jogainak bemutatásával kezdődött, majd a [Charta](#) alkalmazása során megismert általános problémákról esett szó, végül pedig felhívta a figyelmet a legutóbbi népszámlálási adatokra. A magyar kisebbségvédelmi rendszer sajátossága a nemzetiségi önkormányzatok felállításának joga, amelyek döntő szerepet játszanak abban, hogy a kisebbségi nyelveket hogyan használják a különböző állami és/vagy magáncélú környezetekben. Az előadó rengeteg statisztikát hozott annak bemutatására, hogy az országban jelenleg hányan milyen nemzetiségi nyelvet beszélnek. Sajnálatos, hogy a tizenháromból legalább hat nemzetiségnél kimutatható, hogy csökkent azoknak az embereknek a száma, akik ezekhez a nemzetiségekhez tartozónak vallották magukat. A legfrissebb adatok bemutatásánál külön kitért az oktatás kardinális témakörére is. Pozitívum, hogy a nemzetiségi önkormányzatokkal együttműködve egyre több iskola nyílik, viszont Magyarországon is óriási a tanárhiány. Szerencsére a COMEX a jelenlegi nehéz körülmények között képes volt arra, hogy pozitív tendenciákat idézzon elő a kisebbségekhez tartozó személyek nyelvhasználatában, szokásaiban és gondolkodásmódjában. Az előadó is hangsúlyozta, hogy egy egynyelvű és egykultúrájú ország gyenge és sebezhető.

A következő előadók, Robert Böttner (University of Erfurt) a [Charta](#) németországi, Xabier Arzoz (National Distance Education University) pedig a [Charta](#) spanyolországi implementációját mutatta be. Böttner felhívta a figyelmet arra, hogy a német alkotmány meglehetősen merev az alapjogok védelmét tekintve. A negatív értelemben vett nyelvi alapú diszkriminációnak alig van esete, ami nem jelenti azt, hogy az összes nyelv népszerűsítésének felső szintjén állnak. Az előadó szerint ha megnézzük a Németországról szóló jelentéseket, minden bizonnyal van mit javítani. Például az oktatási szektorban, ugyanis a tanárhiány Németországban is jelentős probléma, és a médiában sem kommunikálnak eleget a kisebbségi és regionális nyelvek megőrzésének fontosságáról. Arzoz Spanyolország kapcsán kiemelte, hogy ez az ország vállalta a legtöbb kötelezettséget az összes ratifikáló állam közül. Az is összehasonlításra került, hogy melyik tagállam tette a legtöbbet azért, hogy a [Charta](#) vállalt rendelkezései közül minél több megfelelően teljesüljön, és kimutathatóan Spanyolország dolgozott a legtöbbet.

Bastiaan David van der Velden (Open University of the Netherlands) egy kisebbségi nyelvről, a papiamenturól adott elő, amely az elismerés küszöbén áll. A papiamentu egy portugál eredetű kreol nyelv, a holland Karib-térségben beszélik. A Papiamentu Curaçaón jött létre, miután Hollandia átvette a szigetet Spanyolországtól. Később olyan holland gyarmatosítók és szefárd zsidók érkeztek a szigetre, akik korábban Brazíliában éltek és portugálul beszéltek. Ezek az emberek nemcsak rabszolgákat hoztak magukkal, hanem egy portugál nyelvet is. Bár ez a nyelv eredetileg nem volt kreol, az évtizedek során azok az afrikai rabszolgák is átvették és átalakították, akiket folyamatosan importáltak a szigetre, amelyet rabszolga-

- 38/39 -

kereskedelmi központként használták. A XVIII. században a kreol nyelv nyilvánvalóan elterjedt Curaçao testvérszigetein, Arubán és Bonaire-en is. Az Amszterdamtól 8000 km-re fekvő térség bemutatása után az előadó kiemelte, hogy bár kicsi szigetekről van szó, úgy érzi, fontos lépés lenne, ha a [Charta](#) részévé tennénk a papiamentut, mely bizonyíthatóan Hollandia területén is használt nyelv.

Vesna Crnic-Grotic (Rijekai Egyetem, a COMEX horvát tagja) előadásával folytatódott a rendezvény, aki jelenleg is COMEX-tag, ő tölti be leghosszabb ideje ezt a tisztséget. A beszéde során kitért a [Charta](#) elmúlt 25 évére és felvázolt néhány fontos problémát, amivel az utóbbi években szembesült bizottsági tagként. Nehézséget jelent szerinte egyrészt az, hogy a [Charta](#) egyes rendelkezéseit a különböző tagállamokban különböző szintű ratifikációt élveznek. Ez megnehezíti az aláíró államok implementációjának összehasonlíthatóságát. Emellett fontos rávilágítani arra is, hogy a különböző kisebbségek egészen eltérő méretű közösségekben élnek, ez tovább nehezíti a [Charta](#) érvényesülését. Lényeges hozzátenni ehhez továbbá azt is, hogy az egyes államok hozzáállása is egészen heterogén képet mutat. Vannak olyan országok, ahol a [Charta](#) nagy népszerűségnek örvend (pl. Spanyolország és az Egyesült Királyság), azonban vannak olyan országok is, jellemzően a kelet-európai országok, ahol ennél kisebb ambíció tapasztalható az országok részéről.

Mahulena Hoffman (a COMEX cseh tagja) a szakértői bizottsági munka módszerének fejlődésébe nyújtott betekintést előadásában. Az elmúlt harminc év során sokat változott a társadalmi, gazdasági közeg, így Robert Dunbarhoz hasonlóan ő is hangsúlyozta, hogy a digitális világgal lépést kell tartania a [Chartának](#), ennek megfelelően a munkafolyamatoknak is. Vesna Crnic-Grotichoz hasonlóan ő is kiemelte, hogy az egyes közösségeknek nagyon különböző igényei vannak, ez is nehézséget jelent az egyes országok értékelése során. Zárszóként hangsúlyozta, hogy a tapasztalatok miatt a korábbi ciklusok időtartamának meghosszabbítását tartaná kívánatosnak. Emellett hangsúlyozta, hogy a [Charta](#) értelmezése folyamatosan változik és folyamatosan változnia is kell ahhoz, hogy lépést tudjon tartani a változó környezettel. Végül pedig a COMEX által javasolt intézkedések hatására hívta fel a figyelmet, kiemelve, hogy több országban is pozitív változások indultak meg a COMEX működésének, javaslatainak köszönhetően.

A konferenciát Gerencsér Balázs Szabolcs, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docensének előadása zárta, aki előadásában kitért a [Charta](#) jövőjére, valamint néhány gyakorlatban felmerülő problémára hívta fel a figyelmet. Ezek közül is kiemelte azt a tendenciát, hogy az országok nem képesek egyik ciklusról a másikra változtatni az egyes szabályozásokon, hiszen erre a három év nem elégséges időtartam. Ehhez kapcsolódóan felhívta a figyelmet arra, hogy az országok komoly késedelmekbe esnek a jelentéstételekkel kapcsolatban. Ez a problémakör már korábban is felmerült a konferencia során, melyre a járvány alatt kialakult hosszabb periódusok jelenthetnek esetleges megoldást.

A kétnapos esemény végig nagyszerű hangulatban telt, a résztvevők és a hallgatóság is rengeteg új élménnyel és tudással gazdagodhatott. Az egyes előadások után élénk diskurzusok alakultak ki a résztvevők között, amelyek biztosan pozitív hatással lesznek a [Charta](#) jövőbeli alkalmazására. Joghallgatóként egészen

különleges élmény volt egy ilyen eseményen részt venni, hiszen nemcsak tanáraink, hanem a gyakorlatban ezzel a kérdéssel foglalkozó professzorok, szakemberek nézőpontjából ismerhettük meg a kisebbségi nyelvek használatával kapcsolatban felmerülő modern kihívásokat.

Források:

<https://rm.coe.int/ecrml-educational-toolkit-hu/16809a43cb>
<https://www.britannica.com/topic/Papiamentu> ■

Lábjegyzetek:

^[1] A szerzők joghallgatók, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar.